

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
I. Qlobal iqtisadi mühit və xarici sektor	4
1.1. Qlobal iqtisadiyyatda meyillər	4
1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatının xarici sektoru üzrə proseslər	11
II. Azərbaycanda makroiqtisadi proseslər	15
2.1. Məcmu daxili tələb	15
2.2. Məcmu təklif və məşğulluq	18
2.3. İnflyasiya	21
III. Pul və məzənnə siyasəti	25
3.1. Valyuta bazarı və manatın məzənnəsi	25
3.2. Pul siyasəti alətləri	28
3.3. Pul təklifi	31
İstifadə olunmuş qrafik və cədvəllər	34

ABREVIATURALAR

AMB	Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
AİB	Asiya İnkişaf Bankı
ASEAN	Cənubi-Şərqi Asiya Ölkələri
AYİB	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
BOKT	Bank Olmayan Kredit Təşkilatı
BXİ	Birbaşa Xarici İnvestisiyalar
DSK	Dövlət Statistika Komitəsi
DGK	Dövlət Gömrük Komitəsi
FES	Federal Ehtiyatlar Sistemi
İEOÖ	İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr
İEÖ	İnkişaf Etmiş Ölkələr
İƏİT	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
İQİ	İstehlak Qiymətləri İndeksi
KİQİ	Kənd Təsərrüfatı Məhsullarının İstehsalçı Qiymətləri İndeksi
KOS	Kiçik və Orta Sahibkarlıq
NEM	Nominal Effektiv Məzənnə
MBK	Məcmu Buraxılış Kəsiri
OPEC	Neft İxrac Edən Ölkələrin Təşkilatı (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
REM	Real Effektiv Məzənnə
RSM	Real Sektorun Monitorinqi
SİQİ	Sənaye Məhsullarının İstehsalçı Qiymətləri İndeksi
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
ÜTT	Ümumdünya Ticarət Təşkilatı

ÖN SÖZ

2019-cu ildə Mərkəzi Bankın pul siyasətinin başlıca hədəfi milli iqtisadiyyatda qiymətlər sabitliyinin təmin edilməsi olmuşdur.

İnflyasiya səviyyəsinin 2019-cu il üçün qəbul edilmiş hədəf dəhlizində (4±2) formalaşması iqtisadi şərtlərdə müəyyənlik yaratmaqla iqtisadi fəallığa mühüm dəstək vermişdir. İnflyasiyaya məzənnə sabitliyi, monetar şərait, inzibati qiymətlərin dinamikası və aşağı inflyasiya gözləntiləri stabilləşdirici, istehlakın canlanması və dünya bazarında ərzaq qiymətlərinin bahalaşması artırıcı təsir göstərmişdir. Azərbaycandakı inflyasiya ticarət tərəfdaşı olan ölkələrdəki orta inflyasiyadan əhəmiyyətli aşağı olmaqla manatın real effektiv məzənnəsinə azaldıcı təsir göstərmişdir.

2019-cu ildə Mərkəzi Bank özünün pul-məzənnə siyasətini əlverişli beynəlxalq konyunktur, profisitli tədiyə balansı və strateji valyuta ehtiyatlarının artması şəraitində həyata keçirmişdir. 2019-cu ildə xarici ticarət balansında müsbət saldo olmuş, ixracın artımı monetar qızıl çıxılmaqla qeyri-neft idxalının artım tempini üstələmişdir. Xarici sektor göstəricilərinin yaxşılaşması valyuta bazarında tələb-təklif nisbətinə təsir göstərən başlıca amil olmuşdur.

2019-cu ildə monetar şəraitin yumşalması həm pulun dəyərinin azaldılması, həm də pulun həcmnin artması istiqamətində baş vermişdir. Mərkəzi Bank mütəmadi yenilənən makroiqtisadi proqnozları və risklər balansını nəzərə almaqla uçot dərəcəsinin mərhələlərlə azaldılmasını davam etdirmişdir. Pul təklifi iqtisadiyyatın pula olan tələbinin ödənilməsinə və ödənişlərin fasiləsizliyinə kifayət edəcək səviyyədə tənzimlənmişdir. Mərkəzi Bank pul siyasətinin son və aralıq hədəflərinə təsir göstərmək üçün pul siyasəti alətlərini adekvat tətbiq etmiş, sterilizasiya alətlərinin müddət çeşidi genişləndirilmişdir.

Makroiqtisadi sabitliyin möhkəmlənməsi iqtisadi aktivliyə hesabat ilində də müsbət təsir göstərmişdir. 2019-cu ildə iqtisadi artım davam etmiş, xüsusən də qeyri-neft sektorunun ticari sahələrində iqtisadi aktivlik yüksəlmişdir. Mərkəzi Bank tərəfindən aparılan real sektorun monitorinqinin nəticələri iqtisadi aktivliyin yüksəldiyini təsdiqləyir.

I. QLOBAL İQTİSADI MÜHİT VƏ XARİCİ SEKTOR

1.1. Qlobal iqtisadiyyatda meyillər

Uzun müddət davam edən ticari və geosiyasi gərginliklər və bəzi İEOÖ-də həll olunmamış ənənəvi problemlər qlobal ÜDM-i maliyyə böhranından bəri ən aşağı səviyələrə gətirib çıxarmışdır. Digər tərəfdən, bir çox ölkələrdə işsizlik səviyyəsinin aşağı düşməsi, ABŞ-la Çin arasında ticarət razılaşması, “Brexit” sazişi ilə bağlı razılığa gəlinməsi və 2019-cu ilin II yarımilliyində bir çox ölkələrin mərkəzi bankları tərəfindən pul siyasətinin yumşaldılması 2020-ci il üçün müsbət gözləntilər yaratmışdır.

Qlobal iqtisadi aktivlik. 2019-cu il ərzində qlobal iqtisadiyyatda yavaşlama davam etmişdir. BVF-nin 2020-ci ilin yanvarında dərc etdiyi “Qlobal İqtisadi İcmal” hesabatına əsasən, 2019-cu ildə qlobal iqtisadi artım tempi 2.9% olmuşdur ki, bu da ötən illə müqayisədə 0.7 faiz bəndi aşağıdır.

2019-cu ildə İEOÖ üzrə iqtisadi artım ötən illə müqayisədə 0.5 faiz bəndi azalmaqla 1.7% səviyyəsində qiymətləndirilir.

BVF-nin qiymətləndirməsinə görə ABŞ iqtisadiyyatının artım tempi 2019-cu ildə ötən illə müqayisədə 0.6 faiz bəndi azalaraq 2.3% təşkil etmişdir. İl ərzində ölkədə iqtisadi aktivlik göstəriciləri müxtəlif istiqamətlərdə dəyişmişdir. Belə ki, dekabr ayında ABŞ-da işsizlik 3.5% olmuşdur ki, bu da proqnozdan 0.1 faiz bəndi aşağı olmaqla son 49 ilin ən aşağı işsizlik səviyyəsidir. Bundan əlavə, son 12 ayda Dow Jones indeksi 23.8%, S&P 500 indeksi isə 30.6% artım nümayiş etdirmişdir. 2019-cu il eyni zamanda ABŞ-da investisiyaların və sənaye məhsuldarlığının zəiflədiyi il olaraq qeyd olunmuşdur. İl ərzində ölkə üzrə sənaye məhsulu indeksi azalmışdır. Bu mühitdə ilin sonunadək ev təsərrüfatlarının xərclərinin və kreditləşmənin kəskin artması, maliyyə indekslərinin yüksəlməsi bəzi iqtisadçı ekspertlərin maliyyə böhranı gözləntilərini artırmışdır. Bunlara rəğmən

vergi güzəştləri kimi fiskal stimulların davam etməsi, ABŞ-Çin ticarət razılaşmasının ilkin mərhələsinin tamamlanması və geosiyasi gərginliklərin azalması ABŞ iqtisadiyyatının bərpasına müsbət siqnallar verir. İqtisadi artımın zəifləməsi fonunda ABŞ-ın Federal Ehtiyat Sistemi (FES) 2019-cu ilin əvvəlindən bu yana faiz dərəcələrinə həsr olunmuş 8 görüş ərzində faizləri 2.25-2.5%-dən mərhələlərlə 1.5-1.75%-ə qədər endirmişdir. Belə ki, görüşlərin beşidə faiz dərəcəsi sabit saxlanılmış, üçündə isə azaldılması qərarı alınmışdır.

BVF-nin qiymətləndirməsinə əsasən 2019-cu ildə Avrozonada iqtisadi artım tempi 1.2% səviyyəsində dəyərləndirilir ki, bu da ötən illə müqayisədə 0.7 faiz bəndi aşağıdır. Zonanın aparıcı ölkələri olan Almaniyada iqtisadi artım tempində azalma 1 faiz bəndi, Fransa və İtaliyada isə uyğun olaraq 0.4 və 0.6 faiz bəndi olmuşdur. Ümumilikdə, bölgədə sənaye məhsulu indeksi azalmışdır. Avrozonada dekabr ayında işsizlik 7.4% olmuşdur ki, bu da

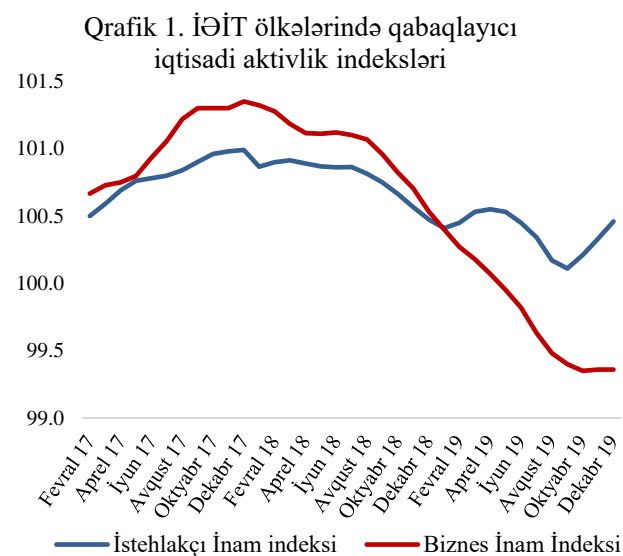
2008-ci ildən bəri ən aşağı səviyyədir. Bütün bunların fonunda FTSE Eurotop 100 indeksi son 12 ayda 26% artım göstərmişdir. 2019-cu il ərzində Avropa Mərkəzi Bankı yumşaq pul siyasətinə davam etmiş, 18 sentyabr tarixində keçirilən iclasda əsas faiz dərəcəsinə - 0.50% ilə 0.25% səviyyələrində müəyyən etmişdir. Noyabr ayından etibarən Avropa Mərkəzi Bankı aylıq 20 milyard avro dəyərində aktiv satınalma proqramı (APP) çərçivəsində xalis satınalmaları yenidən başlatmışdır. Yanvar ayının sonunda gözlənilən “Brexit” sazişinin tamamlanması və yeni sistemə çevik keçidin istehlakçı inamını artıraraq iqtisadi aktivliyə dəstək olacağı gözlənilir.

Yaponiyada 2019-cu il üzrə ÜDM-in real artım tempi BVF tərəfindən 1% səviyyəsində qiymətləndirilir. 2019-cu ilin oktyabr ayında əlavə dəyər vergisinin (ƏDV) artımı və əsasən Çinə malların ixracında zəifləmə iqtisadi artıma azaldıcı təsir etmişdir. Həmçinin, istehsal və istehlakçı inamı səviyyəsi də aşağı düşmüşdür. Bütün bunlara baxmayaraq,

Yaponiyanın aparıcı fond indeksi Nikkei il ərzində 18.4% artım nümayiş etdirmişdir. Yaponiya hökuməti xərcləri artıraraq fiskal stimullar vasitəsilə məcmu tələbi və iqtisadi artımı dəstəkləməyə çalışır. Artım tempindəki yavaşlamaya baxmayaraq, Yaponiyada 2019-cu ilin dekabr ayında işsizlik səviyyəsi 2.2% olmuşdur ki, bu da son 25 ildə ən aşağı işsizlik səviyyəsidir.

Birləşmiş Krallıqda 2019-cu ildə ÜDM-in real artım tempi 1.3% səviyyəsində qiymətləndirilmişdir ki, bu da 2010-cu ildən bəri ən aşağı artım tempidir (mənbə: BVF). Qlobal iqtisadi artım tempinin azalması Birləşmiş Krallığın ixracına tələbi azaltmış və siyasi qərarlarla əlaqəli qeyri-müəyyənliklər ölkədə biznes investisiyasına mənfi təsir göstərmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq, ilin sonuna ölkədə işsizlik səviyyəsi 3.8% olmuşdur ki, bu da 1975-ci ilin əvvəlindən ən aşağı səviyyədir. Müqaviləsiz “Brexit” riskinin azalması ilə ilin son rübü ərzində ingilis funt sterlinqi dollara qarşı bahalaşmışdır (il ərzində bahalaşma 3.5% olmuşdur).

İEOÖ üzrə iqtisadi artım tempi 2019-cu ildə 3.7% olmuşdur ki, bu da keçən illə müqayisədə 0.8 faiz bəndi azdır. İnkişaf Etməkdə Olan Asiya ölkələrində artım tempi ötən illə müqayisədə 0.8 faiz bəndi azalaraq 5.6% təşkil etmiş, İnkişaf Etməkdə Olan Avropa ölkələrində isə bu rəqəm 1.8% səviyyəsində qiymətləndirilmişdir. Latın Amerikasası və Karib hövzəsi ölkələrində iqtisadi artım tempi 2019-cu ildə 0.1%, Şərqi və Mərkəzi Asiya ölkələrində 0.8%, Sub-Saxara Afrika ölkələrində isə 3.3% səviyyəsində qiymətləndirilir (mənbə: BVF).

Mənbə: İƏİT

Çində iqtisadi artım 2019-cu ildə 6.1%-ə düşmüşdür ki, bu da ötən illə

müqayisədə 0.5 faiz bəndi azdır (mənbə: BVF). Bunun əsas səbəbi “ticarət müharibələri” əsnasında həm idxal, həm də ixracın zəifləməsidir. 2019-cu ilin sonunda işsizlik səviyyəsi 3.6% səviyyəsində qiymətləndirilir ki, bu da tarixi minimumdur. Çindəki iqtisadi vəziyyətdən təsirlənən Korea, Hong Kong və Singapur kimi digər inkişaf etmiş Asiya ölkələrində də iqtisadi artım tempinin yavaşlaması müşahidə olunur. İqtisadi artımın yavaşlaması fonunda 2019-cu il ərzində Çin Xalq Bankı orta müddətli kreditlər üzrə faiz dərəcəsinə 3.3%-dən 3.25%-ə endirmişdir.

BVF-nin qiymətləndirməsinə əsasən 2019-cu ildə Rusiyada iqtisadi artım 2018-ci ildəki 2.3%-dən 1.1%-ə düşmüşdür. Buna baxmayaraq, il ərzində ölkə üzrə sənaye məhsulu indeksi artmışdır. Dekabr ayında ölkə üzrə 4.6%-lik işsizlik qeydə alınmışdır. Rusiya dövlət istiqraz bazarına portfel investisiya axını, Rusiya iqtisadiyyatı ilə bağlı müsbət

gözləntilər və eyni zamanda FES-in faiz qərarları rus rublunun dollara qarşı 11.8% bahalaşmasına gətirib çıxarmışdır. İnflyasiya və iqtisadi artım tempinin yavaşlaması fonunda Rusiya Mərkəzi Bankı yumşaq pul siyasəti həyata keçirmişdir. Belə ki, ilin son üç ayı ərzində siyasət faiz dərəcəsi 75 baza bəndi azaldılmışdır.

Türkiyə 2019-cu ilin III rübündə 0.9%-lik iqtisadi artımla resessiyadan çıxmışdır. 2019-cu il üzrə Türkiyədə iqtisadi artım tempi 0.3% səviyyəsində qiymətləndirilir ki, bu da ötən illə müqayisədə 2.5 faiz bəndi aşağıdır¹. İşsizlik səviyyəsi azalaraq noyabr ayında 13.3%-ə çatmış, eyni zamanda sənaye məhsulu indeksi artmışdır. Sentyabr ayında Türkiyə təkrəqəmli inflyasiyaya nail olsa da, ilin son ayında inflyasiya 11.8% səviyyəsində qərarlaşmışdır. Geosiyasi gərginlik və ABŞ-ın sanksiyalarının nəticəsi olaraq Türk lirəsi il ərzində 11% ucuzlaşmışdır. Buna

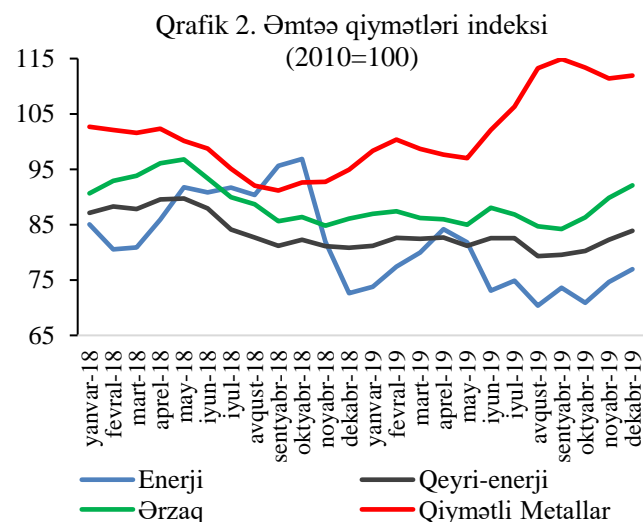
¹ İƏİT (OECD) “İqtisadi İcmal” hesabatı, Noyabr buraxılışı, 2019

baxmayaraq, Türkiyə Mərkəzi Bankı dekabrda faiz dərəcəsini 14%-dən 12%-ə endirmişdir.

Ticari gərginliklər, qlobal iqtisadi yavaşlama və siyasət qeyri-müəyyənlikləri özünü qlobal ticarət və investisiyalarda da göstərməkdədir. Belə ki, qlobal ticarətin artım tempi 2019-cu ildə 1% səviyyəsində qiymətləndirilmişdir ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 2.7 faiz bəndi aşağıdır (mənbə: BVF). BMT-nin Ticarət və İnkişaf üzrə Agentliyinin (UNCTAD) qiymətləndirməsinə əsasən ötən illə müqayisədə qlobal birbaşa xarici investisiya axınları 1% azalaraq 1.41 trilyon dollardan 1.39 trilyona düşmüşdür. Xüsusilə, investisiya axınları Avropa və İEO Asiya regionlarında azalmışdır.

Əmtəə bazarları. 2019-cu il ərzində dünya bazarında əmtəə qiymətləri artmağa meyilli olmuşdur. Dünya Bankının (DB) Əmtəə Bazarları haqqında son məlumatlarına əsasən enerji qiymətləri 2019-cu ildə 5.9% yüksəlmişdir. Qeyri-enerji əmtəə qiymətləri 3.8%, ərzaq

qiymətləri 7%, qiymətli metal qiymətləri 17.9% yüksəlmişdir. Qiymətli metallardan qızılın qiyməti 2019-cu ildə 18.5% artmışdır.

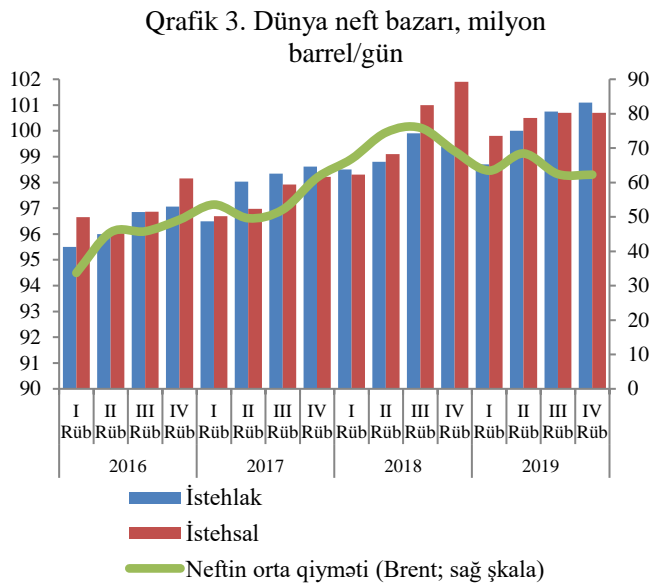

Mənbə: Dünya Bankı

Ərzaq qiymətlərinin bahalaşmasını BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) da təsdiqləyir. Bu təşkilatın “Ərzaq qiymətləri indeksi” hesabatına əsasən 2019-cu ildə ərzaq qiymətləri 12.5% artmışdır. O cümlədən, son 1 ildə dünya qiymətləri ət məhsulları üzrə 17.9%, süd məhsulları üzrə 17%, bitki yağları üzrə 31%, şəkər üzrə 6% yüksəlmişdir.

Enerji qiymətlərindəki dəyişkənlik əsasən neft qiymətlərinin dəyişməsindən

və təbii qaz qiymətlərindəki ucuzlaşmadan qaynaqlanmışdır. DB-nin əmtəə qiymətləri haqqında son məlumatlarına əsasən 2019-cu il ərzində təbii qaz indeksi 40.5% azalmışdır.

Mənbə: Beynəlxalq Enerji Agentliyi (BEA)

Dünya bazarında Brent markalı neftin 2019-cu il ərzində hər barel üçün orta qiyməti 64.2 ABŞ dolları səviyyəsində olmuşdur ki, bu da 2018-ci ilin orta qiymətindən 10.6% aşağıdır. Qlobal tələbin zəif artımı (əsasən İEOÖ-də), neftin hasilatında və enerji daşıyıcılarının istifadəsində texnoloji yeniliklər neft

qiymətini azaldan amillərdir. OPEC və qeyri-OPEC üzvləri tərəfindən neft istehsalının azaldılması ilə bağlı razılığın müddətinin uzadılması və bəzi iri neft istehsalçılarında qarşı sanksiyalar isə neft qiymətlərinə artırıcı təsir göstərir. Beynəlxalq Enerji Agentliyinin “Neft Bazarı” hesabatının yanvar buraxılışına əsasən neft tələbinin artımının 2020-ci ildə 1.2 mln. barel/gün olacağı proqnozlaşdırılır. BVF, DB və EİA 2020-ci ildə neftin orta qiymətinin müvafiq olaraq 58², 59 və 65 ABŞ dolları olacağını proqnozlaşdırır.

Proqnozlar və risklər. BVF-nin 2020-ci ilin yanvar ayında yenilənmiş “Qlobal İqtisadi İcmal” hesabatında 2020-ci ilə qlobal iqtisadi artım proqnozu 3.3%-ə endirilmişdir. İqtisadi artım proqnozu 2019-cu ilin yanvar hesabatına nəzərən 0.3 (İEOÖ üzrə - 0.1, İEOÖ üzrə - 0.5) faiz bəndi azaldılmışdır.

² Brent, Dubay Fateh və Qərbi Texas aralıq xam neft qiymətləri ortalaması

İEÖ-də iqtisadi artımın 2020-ci və 2021-ci ildə 1.6% olacağı proqnozlaşdırılır. 2019-cu ilin oktyabr hesabatına nəzərən iqtisadi artım proqnozu 2020-ci il üzrə 0.1 faiz bəndi azalmış, 2021-ci ilə isə sabit saxlanmışdır. ABŞ-da fiskal stimulların zəifləməsi fonunda iqtisadi aktivliyin tədricən yavaşlaması gözlənilir.

Cədvəl 1. İqtisadi artım proqnozları

	2020	2021
Dünya	3.3	3.4
İEÖ	1.6	1.6
<i>ABŞ</i>	2	1.7
<i>Avrozona</i>	1.3	1.4
<i>Yaponiya</i>	0.7	0.5
İEOÖ	4.4	4.6
<i>Rusiya</i>	1.9	2
<i>Çin</i>	6	5.8

Mənbə: BVF, "Qlobal İqtisadi İcmal" hesabatı, Yanvar buraxılışı, 2020

İEOÖ-də iqtisadi artımın 2020-ci ildə 4.4%, 2021-ci ildə isə 4.6% təşkil edəcəyi proqnozlaşdırılır. Bu da oktyabr 2019-cu il hesabatına nəzərən 0.2 faiz bəndi aşağıdır.

Son zamanlar proteksionizm meyillərinin azalmasına baxmayaraq,

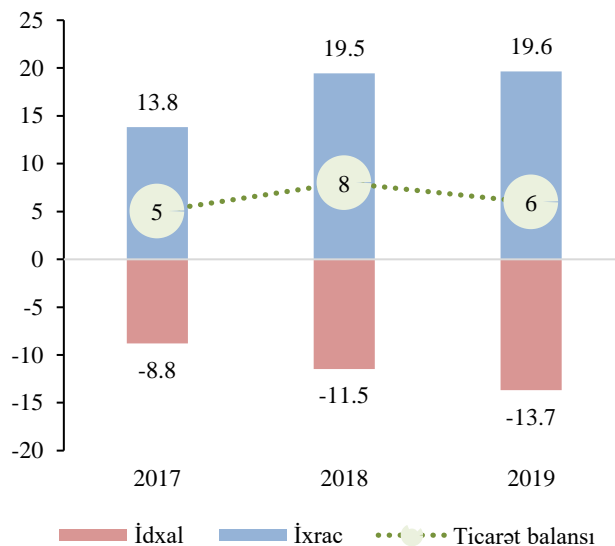
beynəlxalq təşkilatların və ekspertlərin qiymətləndirmələrinə görə qlobal iqtisadiyyatda risklər artmaqda davam edir. Bu risklərə geosiyasi gərginliklər, xüsusilə ABŞ-İran gərginliyi, daxili siyasi qərarlarda qeyri-müəyyənliklər, iqlim dəyişikliyindən yarana biləcək təbii fəlakətlər və eyni zamanda bir çox ölkələrdə sosial iğtişaların güclənməsi aiddir. Xüsusilə, ABŞ və İran arasında artan geosiyasi gərginlik neft tədarükünü və qlobal investisiya qoyuluşunu azalda bilər. Bundan əlavə, bir çox İEOÖ-də artan sosial gərginliklər islahatları çətinləşdirir və bununla da iqtisadi artımın proqnozlaşdırılandan daha az olmasına səbəb ola bilər. Eyni zamanda, dünyanın ən böyük iqtisadiyyatları olan ABŞ, Avrozona və Çinin 2019-cu ildə yavaşlama ilə üzləşməsi 2020-ci il üçün də risklər yaradır. Belə ki, bu iqtisadiyyatların hər hansı birində durğunluğun yaranması ticarət əlaqələri, əmtəə qiymətləri və maliyyə kanalları vasitəsilə digər ölkələrdə də iqtisadi perspektivləri zəiflədə bilər.

1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatının xarici sektoru üzrə proseslər

2019-cu ildə Azərbaycanın xarici iqtisadi mövqeyi əlverişli olaraq qalmışdır. Buna neftin dünya bazarında qiymətinin əlverişli olması, eləcə də qeyri-neft sektorunun ixrac potensialının genişlənməsi təsir etmişdir.

Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK) məlumatlarına əsasən 2019-cu ildə xarici ticarət dövriyyəsi 7.7% artaraq 33.3 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, bunun da 19.6 mlrd. ABŞ dolları (və ya 59%-i) ixracın, 13.7 mlrd. ABŞ dolları (və ya 41%-i) isə idxalın payına düşmüşdür. Xarici ticarət balansında 6 mlrd. ABŞ dolları məbləğində müsbət saldo yaranmışdır.

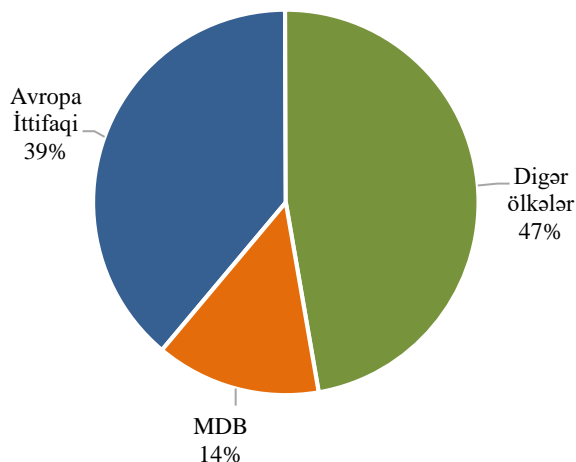
Qrafik 4. Ticarət balansı, mlrd. ABŞ dolları

Mənbə: DGK

Dövr ərzində 195 ölkə ilə ticarət əməliyyatları həyata keçirilmişdir.

Qrafik 5. Ticarət dövriyyəsində əsas tərəfdaşlar, 2019-cu il, %-lə

Mənbə: DGK

Ticarət dövriyyəsinin 39%-i Avropa İttifaqı (Aİ) ölkələrinin payına düşmüşdür. Aİ ilə ticarət əlaqələrinin 46%-i İtaliya,

13%-i Almaniya, 11%-i İsveçrə, 6%-i isə Fransa ilə həyata keçirilmişdir.

MDB ölkələrinin ümumi ticarət dövriyyəsində xüsusi çəkisi 14% olmuşdur. Bu istiqamətdə ticarət dövriyyəsinin 66%-i Rusiya, 18%-i Ukraynanın payına düşmüşdür.

Ticarət əlaqələrinin 47%-i digər ölkələrlə saxlanılmışdır. Bu ölkələr qrupunda əsas tərəfdaşlar Türkiyə (29%), Çin (14%), İsrail (9%) və Hindistan (7%) olmuşdur.

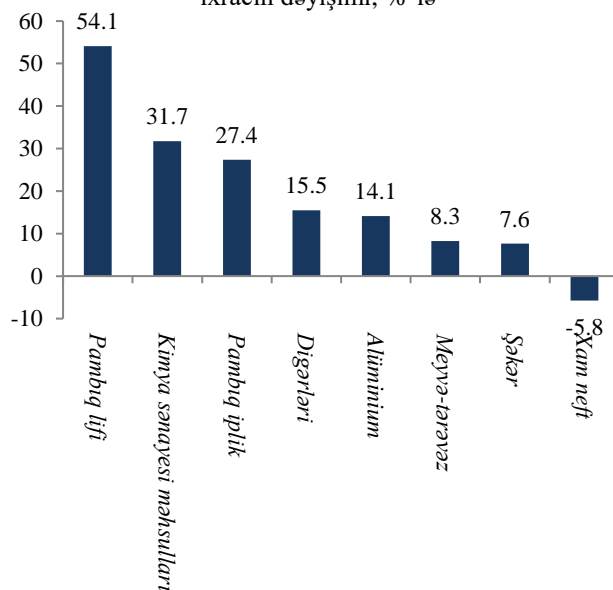
2019-cu ildə ümumi ixrac 0.9%, qeyri-neft ixracı 15.7% artmışdır. İxracın dəyəri xam neft üzrə 5.8%, neft məhsulları üzrə 11.1% azalmış, təbii qaz üzrə isə 57.9% artmışdır.

İxracda əsas tərəfdaşlar İtaliya (28.7%), Türkiyə (14.6%), İsrail (6.8%) Hindistan (4.9%), Almaniya (4.8%) və Çin (3.8%) kimi ölkələr olmuşdur.

Hesabat ilində qeyri-neft sektoru üzrə ixrac tarixi maksimumuna çataraq 1.95 mlrd. dollar təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektoru üzrə ixracı artan əsas məhsullar pambıq lifi, kimya sənayesi

məhsulları, pambıq iplik, alüminium və meyvə-tərəvəz olmuşdur. Belə ki, ixracın dəyəri pambıq lifi üzrə 54.1%, kimya sənayesi məhsulları üzrə 31.7%, pambıq iplik üzrə 27.4%, alüminium üzrə 14.1%, meyvə-tərəvəz üzrə isə 8.3% artmışdır.

Qrafik 6: 2019-cü ildə bəzi məhsullar üzrə ixracın dəyişimi, %-lə

Mənbə: DGK

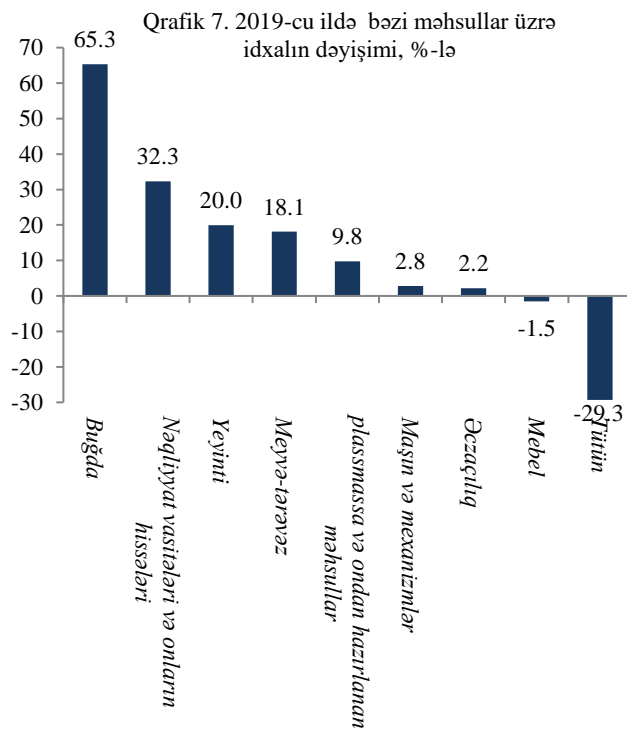
Qeyri-neft sektoru üzrə ixracda əsas tərəfdaşlar Rusiya (690.6 mln.dollar), Türkiyə (401.8 mln.dollar), İsveçrə (179 mln.dollar), Gürcüstan (159.1 mln.dollar) və Ukrayna (50.6 mln.dollar) kimi ölkələr olmuşdur.

2019-cu ildə əmtəə idxalı 19.2% artmışdır. O cümlədən, dövlət sektoru üzrə əmtəə idxalı 56.8% artaraq 4.1

mlrd.manat, özəl sektor üzrə isə 4.1% artaraq 8.5 mlrd.manat olmuşdur. Dövlət sektoru üzrə idxalın artımı Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu (ARDNF) tərəfindən qızıl külçə alışı və Azərbaycana gətirilməsi ilə əlaqədardır.

İdxal olunmuş məhsulların 16.8%-i Rusiya, 12.1%-i Türkiyə, 10.5%-i Çin, 9%-i İsveçrə, 5.6%-i ABŞ, 5.2%-i Almaniya, 3.4%-i Ukrayna kimi ölkələrinin payına düşmüşdür.

Ötən ildə idxal yeyinti məhsulları üzrə 20%, o cümlədən buğda üzrə 65.3%, meyvə-tərəvəz üzrə 18.1% artmışdır. Plastmassa və onlardan hazırlanan məmulatlar üzrə idxal 9.8%, əczaçılıq məhsulları üzrə 2.2% artmış, qara metallar və onlardan hazırlanan məmulatlar, mebel, tütün üzrə azalmışdır.

Mənbə: DGK

Hesabat ilində xidmət sektoru üzrə də müsbət tendensiyalar davam etmişdir. Belə ki, 2019-cu ildə Azərbaycana dünyanın 196 ölkəsindən 3.2 mln və ya əvvəlki illə müqayisədə 11.3% çox turist gəlmişdir. Ölkəyə gələn turistlərin 29.4%-i Rusiya, 22.9%-i Gürcüstan, 10%-i Türkiyə, 8.1%-i İran, 3.4%-i Səudiyyə Ərəbistanı, 2.2%-i Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, 2.1%-i Hindistan kimi ölkələrin vətəndaşları olmuşdur.

2019-cu ildə “Azərkosmos” ASC tərəfindən dünyanın 27 ölkəsinə xidmət (peyk telekommunikasiya xidmətləri və

optik peyk xidmətləri) ixrac edilmişdir. “Azərkosmos” ASC xidmət ixracından əldə etdiyi gəlirlər ötən illə müqayisədə 70% artaraq 43.4 mln. dollar təşkil etmişdir.

İlkin rəqəmlərə əsasən 2019-cu ildə ölkəyə daxil olan pul baratları 934 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Hesabat ilində ölkədə xarici müəssisə və təşkilatlar tərəfindən əsas kapitala investisiya axınları davam etmişdir. DSK-nın məlumatına görə xarici mənbələrdən əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların həcmi 2019-cu ildə 5.2 mlrd. manat ekvivalentində olmuşdur ki, bu da əsas kapitala yönəldilmiş ümumi investisiyaların 30.2%-ni təşkil edir.

Xarici ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən əsas kapitala yönəldilmiş vəsaitin çox hissəsi Böyük Britaniya, Lüksemburq, Türkiyə, Rusiya, İran, ABŞ, Yaponiya, Malayziya, İsveçrə, Norveç və Fransa sərmayədarlarına məxsus olmuşdur.

2019-cu ildə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 51.1 mlrd. ABŞ dolları təşkil

edərək Ümumi Daxili Məhsulu üstələmişdir.

II. AZƏRBAYCANDA MAKROİQTİSADI PROSESLƏR

2.1. Məcmu daxili tələb

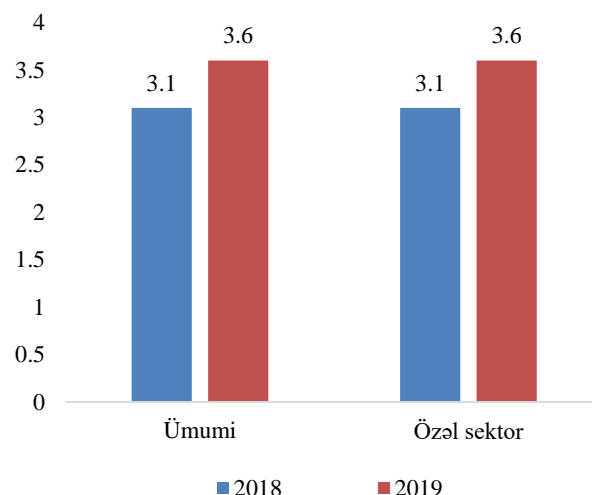
2019-cu il ərzində iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi daxili tələb amilləri olmuşdur.

İstehlak xərcləri. İstehlak xərclərinin artımı 2019-cu ildə də davam etmişdir.

İl ərzində istehlakçıların tələbatlarının ödənilməsi məqsədilə bazarda satılmış əmtəə və xidmətlərin həcmi ötən illə müqayisədə real ifadədə 3.6% artaraq 50.7 mlrd. manata çatmışdır. Təsərrüfat subyektləri tərəfindən satılmış məhsulların və göstərilmiş xidmətlərin 96%-i özəl sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yaradılmış, onun da 49.5%-i fərdi sahibkarların payına düşmüşdür.

Hesabat ilində hər bir istehlakçı orta hesabla ayda 426.2 manatlıq və ya 2018-ci illə müqayisədə 20.9 manat daha çox əmtəə və ödənişli xidmətlərdən istifadə etmişdir.

Qrafik 8. İstehlak bazarında satışların həcmnin real dəyişməsi, %-lə

Mənbə: DSK

Ərzaq məhsulları üzrə pərakəndə əmtəə dövriyyəsi 3.2%, qeyri-ərzaq məhsulları üzrə dövriyyə isə 4% artmışdır.

2019-cu ildə istehlakçıların pərakəndə ticarət şəbəkələrində xərclədiyi vəsaitin 50.7%-i qida məhsulları, içkilər və tütün məmulatlarının alınmasına sərf edilmişdir. Bu istiqamət üzrə xərclər ötən illə müqayisədə 3.2% artmışdır. Toxuculuq, geyim və ayaqqabı sahəsinə sərf olunan xərclər 4.1%, elektrik malları və mebel sahəsinə 3.2%, telekommunikasiya və kompüter avadanlıqları sahəsinə 2.9%, digər qeyri-ərzaq malları sahəsinə sərf olunan xərclər isə 4.6% artmışdır.

Cədvəl 2. Ticarət şəbəkələrində xərc istiqamətlərinin payı, %-lə

Xərc istiqaməti	Xüsusi çəki, %-lə	
	2018	2019
<i>Qida məhsulları, içkilər və tütün məmulatları</i>	50.3	50.7
<i>Toxuculuq malları, geyim və ayaqqabılar</i>	17.8	17.5
<i>Elektrik malları və mebel</i>	6.1	6
<i>Kompyuterlər, telekommunikasiya avadanlıqları və digər məmulatlar</i>	0.7	0.9
<i>Əczaçılıq və tibbi mallar</i>	1.3	1.3
<i>Avtomobil yanacağı</i>	5.9	5.9
<i>Digər qeyri-ərzaq malları</i>	17.9	17.7

Mənbə: DSK

2019-cu ildə hər bir istehlakçı fərdi istehlak məqsədi ilə pərakəndə ticarət müəssisələrində qida məhsulları, içkilər və tütün məmulatları üçün orta hesabla ayda 168 manat, qeyri-ərzaq malları üçün isə 163.4 manat vəsait sərf etmişdir.

2019-cu ildə ictimai iaşə dövriyyəsi 6.7% artmışdır. Özəl sektorda ictimai iaşə dövriyyəsinin təxminən 42.3%-i müəssisələrin, 57.7%-i isə bu sahədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin payına düşmüşdür. Həmçinin il

ərzində əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin dəyəri real ifadədə 3.1% artaraq 9.6 mlrd. manata çatmışdır. Adambaşına düşən pullu xidmət istehlakı ötən ilə nəzərən nominal ifadədə 40.1 manat artmışdır.

Əhalinin nominal gəlirlərinin artımı hesabat ilində istehlak tələbini dəstəkləyən başlıca amil olmuşdur. Belə ki, il ərzində əhalinin pul gəlirləri nominal olaraq 7.4% artmış və 57 mlrd. manat təşkil etmiş, adambaşına düşən pul gəlirləri 6.5% artaraq 5758.6 manata çatmışdır. Əhalinin sərəncamında qalan gəlirlər isə 7.1% artımla 52.5 mlrd. manat təşkil etmişdir.

Hesabat ili ərzində iqtisadiyyatda muzzla çalışan işçilərin nominal orta aylıq əmək haqqı 16.6% artaraq 634.8 manat təşkil etmişdir. Dövlət müəssisələrində çalışan işçilərin əmək haqqı 516.5 manat, özəl müəssisələrdə çalışanların isə 759.7 manat olmuşdur.

İstehlak tələbinin komponentlərindən biri olan ev təsərrüfatlarına verilən kreditlərdə 2019-cu ildə 22% artım müşahidə olunmuşdur. İlin

sonuna ev təsərrüfatları üzrə kredit portfelinin həcmi 7.7 mlrd. manata çatmışdır.

Hökumətin xərcləri. 2019-cu ildə də dövlət xərcləri daxili tələbin dəstəklənməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. İl ərzində dövlət büdcəsinin xərcləri 24.4 mlrd. manat təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki ilə nəzərən 7.4% çoxdur.

2019-cu ildə dövlət büdcəsi xərclərinin 13.5 mlrd. manatı və ya 55,4 faizi cari xərclərə, 9.4 mlrd. manatı və ya 38,4 faizi əsaslı xərclərə, 1.5 mlrd. manatı və ya 6,2 faizi dövlət borcuna və öhdəliklərinə xidmətlə bağlı xərclərə yönəldilmişdir.³

İnvestisiya xərcləri. 2019-cu ildə ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşu 17.2 mlrd. manat təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektoruna 11.7 mlrd. manat həcmində vəsait yönəldilmişdir ki, bu da ötən illə müqayisədə 1.9% çoxdur. Cəmi investisiya qoyuluşlarının 48.3%-i dövlət, 51.7%-i özəl sektorun payına düşmüşdür.

Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların 69.8%-i daxili mənbələr, 30.2%-i isə xarici mənbələr hesabına formalaşmışdır.

Cədvəl 3. İnvestisiya mənbələri, %-lə

	2018	2019
<i>Müəssisə və təşkilatların vəsaitləri</i>	52.7	52
<i>Bank kreditləri</i>	11	12
<i>Büdcə vəsaitləri</i>	25.8	28.3
<i>Büdcədən kənar fondların vəsaitləri</i>	1.6	1.2
<i>Əhalinin şəxsi vəsaiti</i>	8.2	5.7
<i>Sair vəsaitlər</i>	0.7	0.8

Mənbə: DSK

Hesabat ilində də əsas kapitala yönəldilmiş sərmayənin ümumi həcmində müəssisə və təşkilatların vəsaitləri (52%) üstünlük təşkil etmişdir.

³ <http://www.maliyye.gov.az>

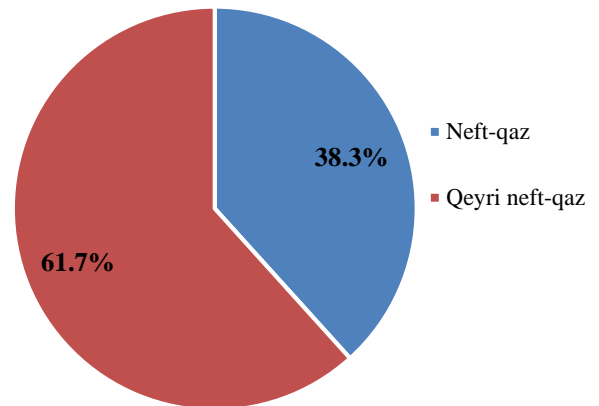
2.2. Məcmu təklif və məşğulluq

İqtisadi aktivliyin yüksəlməsi meyili 2019-cu ildə də davam etmişdir. Qeyri-neft sektorunda iqtisadi artım başlıca olaraq ticari sahələr hesabına baş vermişdir.

İqtisadi artım. DSK-nın məlumatına əsasən 2019-cu ildə ÜDM real ifadədə 2.2% artmış və nominal olaraq 81.7 mlrd.manat təşkil etmişdir. ÜDM-in 41.4%-i sənayedə, 5.7%-i kənd təsərrüfatında istehsal edilmişdir. Adambaşına düşən ÜDM-in həcmi 8247 manat olmuşdur.

İqtisadiyyatın neft-qaz sektorunda əlavə dəyər 0.4% artmışdır. Hesabat ilində 37.4 milyon ton əmtəəlik xam neft, 24.5 milyard kub metr əmtəəlik təbii qaz hasil olunmuşdur. Ötən illə müqayisədə müvafiq olaraq neft hasilatı 3.3 faiz azalmış, qaz hasilatı isə 27.7 faiz artmışdır.

Qrafik 9. Əlavə dəyərin sektorlar üzrə bölgüsü, %-lə

Mənbə: DSK

Qeyri neft-qaz sektorunda 2019-cu il ərzində yaradılan əlavə dəyər 2018-ci ilə nisbətən real ifadədə 3.5% artmış və nominal olaraq 50.4 milyard manat təşkil etmişdir. Onun ÜDM-də xüsusi çəkisi 61.7%-ə çatmışdır.

2019-cu ildə qeyri neft-qaz sektorunun əksər sahələri üzrə artım qeydə alınmışdır. Qeyri neft-qaz sənayesi, kənd təsərrüfatı, informasiya və rabitə, turizm kimi sahələr daha yüksək artım nümayiş etdirmişlər. Qeyri neft-qaz sənayesində 14.3% artım müşahidə olunmuşdur.

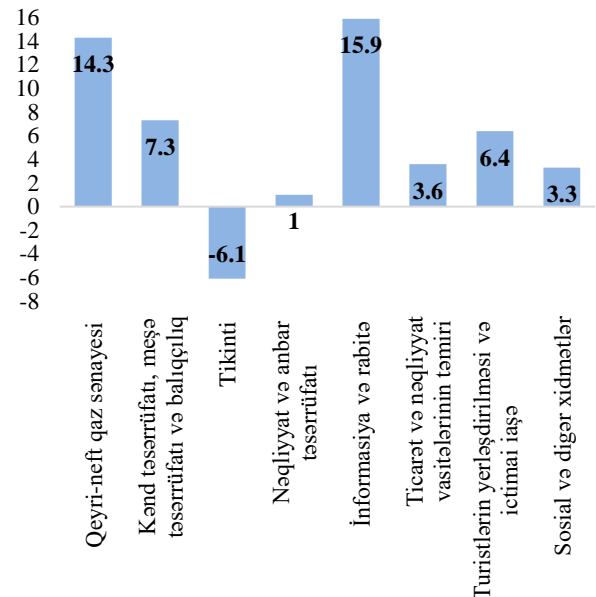
Ötən illə müqayisədə məhsul buraxılışı qeyri-neft sənayesinin qida məhsullarının istehsalı sektorunda 10.8%, toxuculuq sənayesində 33.2%, kompüter,

elektron və optik məhsulların istehsalında 51.8%, mebellərin istehsalında 29.5%, əczaçılıq məhsullarının istehsalında 20.6%, rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalında 22%, kimya sənayesində 25.6%, içki istehsalında 41.4%, tütün məmulatlarının istehsalında 80.7% artım nümayiş etdirmişdir.

Ümumilikdə, sənayedə 2019-cu il ərzində uzunmüddətli istifadədə olan istehlak mallarının istehsalı 41.8%, qısamüddətli istifadədə olan malların istehsalı 15.8% artmışdır. İstehsalın 88,6 faizi sənaye məhsullarının istehsalı, 11,4 faizi isə sənaye xarakterli xidmətlərin göstərilməsi hesabına yaradılmışdır.

Ötən il ərzində kənd təsərrüfatının istehsalı 7.2%, o cümlədən heyvandarlıq məhsulları üzrə 3.5%, bitkiçilik məhsulları üzrə isə 11.7% artmışdır.

Qrafik 10. 2019-cu ildə sahələr üzrə yaradılan əlavə dəyərin real artımı, %

Mənbə: DSK

Mərkəzi Bank tərəfindən real sektorun monitorinqi üzrə aparılan sorğunun nəticələrinə əsasən 2019-cu ildə sənaye, ticarət və xidmət sahələri üzrə orta Biznes İnam İndeksi ⁴ müsbət zonada qərarlaşmışdır. Ticarət və xidmət sahələrində iqtisadi aktivlik göstəricilərinin ötən illə müqayisədə yaxşılaşması müşahidə olunmuşdur. Qeyri-neft sənayesinin plastik malların istehsalı, tikinti materiallarının, ərzaq

⁴ *Sənayedə Bİİ = (məhsul istehsalı – məhsul ehtiyatı + istehsal gözləntiləri)/3

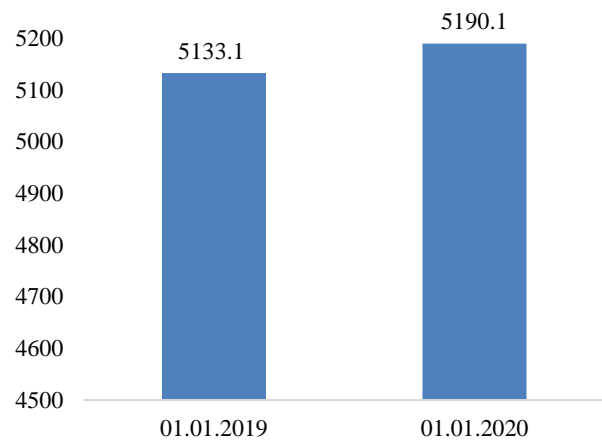
Ticarətdə Bİİ = (faktiki satış – mal ehtiyatı + satış gözləntisi)/3

məhsullarının və içkilərin istehsalı kimi sahələri üzrə, ticarətin elektrik və məişət avadanlıqları, mebel və təsərrüfat malları sektorları üzrə, xidmətin isə əsasən turizm və hotelçilik, həmçinin səhiyyə sahələri üzrə iqtisadi aktivlik göstəriciləri yaxşılaşmışdır. Tikinti sektoru üzrə Bİİ isə hələ də mənfi zonada qərarlaşsa da, ötən ilə nəzərən yaxşılaşmışdır.

Məşğulluq. 2019-cu ilin sonuna ölkədə iqtisadi fəal əhalinin sayı 5190.1 min nəfər təşkil etmişdir ki, bu da ötən illə müqayisədə 57 min nəfər çoxdur.

DSK-nın məlumatına görə, maddə ilə çalışan işçilərin sayı 2019-cu ilin sonuna ötən illə müqayisədə 6.2% artaraq 1645,4 min nəfər olmuşdur. O cümlədən iqtisadiyyatın dövlət sektorunda işləyənlərin sayı 914,5 min nəfər, qeyri-dövlət sektorunda isə 730,9 min nəfər təşkil etmişdir.

Qrafik 11. İqtisadi fəal əhalinin sayı, dövrün sonuna, min nəfərlə

Mənbə: DSK

Müəssisə və təşkilatlarda maddə ilə çalışan işçilərin 23.8%-i məhsul istehsalı sahələrində, o cümlədən, 7.3%-i tikintidə, 7.4%-i emal sənayesində, 3.3%-i kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sahələrində, 2.1%-i mədəncixarma, sənayesində fəaliyyət göstərirlər.

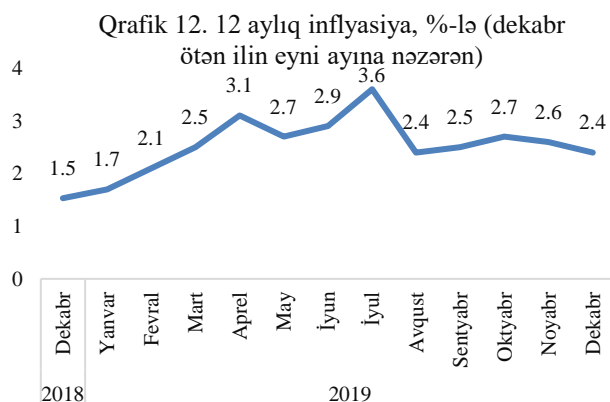
Mərkəzi Bank tərəfindən real sektorun monitorinqi üzrə aparılan sorğunun nəticələrinə əsasən 2019-cu ildə müəssisələrin məşğulluq gözləntiləri ticarət, xidmət, sənaye və tikinti sektorlarında artmışdır.

2.3. İnflyasiya

2019-cu ildə inflyasiya elan edilmiş illik hədəf diapazonununun mərkəzindən aşağıda qərarlaşmışdır. İnflyasiyanın aşağı təkrəqəmli səviyyədə qalması əhalinin real gəlirlərinin artımını dəstəkləyən amillərdən biri olmuşdur.

İstehlak Qiymətləri İndeksi (İQİ).

DSK-nın məlumatları əsasında aparılmış hesablamalara görə 2019-cu ilin dekabrında 12 aylıq inflyasiya 2.4%⁵ (dekabr 2019 dekabr 2018-ci ilə nəzərən) təşkil etmişdir ki, bu da Mərkəzi Bankın elan etdiyi hədəf (4±2%) dəhlizinin mərkəzindən aşağıdır. 2019-cu ildə illik inflyasiyanın pik səviyyəsi iyul ayına (3.6%) təsadüf etmişdir.

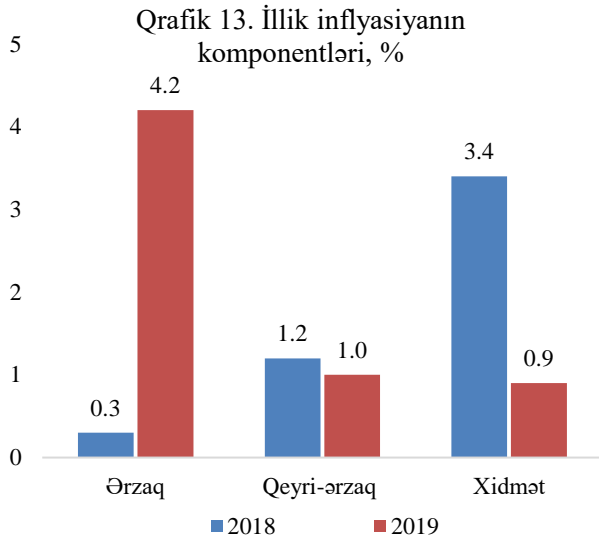

Mənbə: DSK, AMB-nin hesablamaları

⁵ DSK-nın məlumatlarına əsasən orta illik inflyasiya 2.6% təşkil etmişdir.

İstehlak səbəbində əhəmiyyətli çəkiyə malik ərzaq məhsulları üzrə qiymət indeksi illik əsasda 4.2% artmışdır. Ərzaq inflyasiyasının hədəf diapazonunun mərkəzindən yuxarıda olması məcmu tələbin genişlənməsi ilə yanaşı dünya ərzaq bazarında qiymətlərin artımından irəli gəlir. İnflyasiyanın digər komponentləri olan qeyri-ərzaq məhsulları və xidmətlər üzrə illik bahalaşma templəri isə (müvafiq olaraq 1.0% və 0.9%) hədəf diapazonunun mərkəzindən əhəmiyyətli aşağıda qalır. Qeyri-ərzaq malları üzrə inflyasiyanın aşağı səviyyəsi məcmu təklifin daxili istehsal hesabına artması, habelə bəzi tərəfdaş ölkələrdə milli valyutaların məzənnəsinin ucuzlaşması ilə izah edilir. İnzibati qiymətlərin sabitliyi də qeyri-ərzaq və xidmət inflyasiyasının aşağı tempini şərtləndirən əsas amillərdəndir.

İllik inflyasiyanın dəyişiminə 1% bəndi ərzaq, 0.6% bəndi qeyri-ərzaq, 0.8% bəndi isə xidmətlərin qiymət dəyişimi töhvə vermişdir.

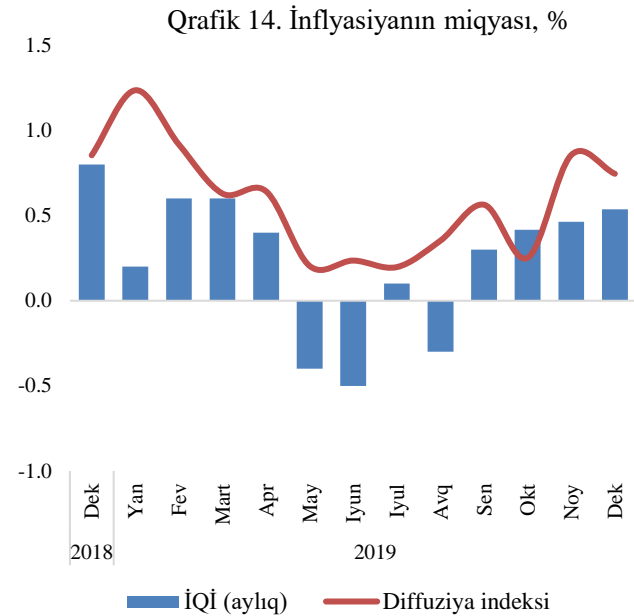

Mənbə: DSK

İstehlak səbətində qiyməti artan və azalan məhsul və xidmətlərin sayındakı fərqin dəyişim dinamikasını göstərən diffuziya indeksi ⁶ dekabrda azalmışdır. Ümumilikdə, 520 adda mal və xidmətdən 87-nin qiyməti azalmış, 39-nun qiyməti isə dəyişməz qalmışdır. Bahalaşan məhsulların 47%-də qiymət artımı 2%-dən aşağı olmuşdur.

Ümumilikdə, inflyasiyaya məzənnə sabitliyi, monetar şərait, inzibati qiymətlərin dinamikası və aşağı inflyasiya gözləntiləri stabilləşdirici, istehlakın canlanması və dünya bazarında ərzaq

qiymətlərinin bahalaşması isə artırıcı təsir göstərmişdir.

Mənbə: DSK, DSK-nın məlumatları əsasında AMB-nin hesablamaları

Tənzimlənən qiymətlərin, həmçinin mövsümi xarakterli kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət dəyişimi nəzərə alınmadan hesablanan orta illik baza inflyasiya 2019-cu ildə 2.3% təşkil etmişdir.

Faktiki inflyasiyanın artıq 8 rüb davam edən aşağı səviyyəsi və valyuta bazarında tarazlıq inflyasiya gözləntilərinin stabil qalmasını şərtləndirir.

⁶ İndeks (artan-azalan)/(azalan+dəyişməyən) şəklində hesablanır.

Real sektorun monitorinqinə görə inflyasiya gözləntiləri 2019-cu ilin dekabrında əvvəlki aya nəzərən ticarət sahəsində dəyişməmiş, sənaye, xidmət və tikinti sahəsində isə cüzi artmışdır.

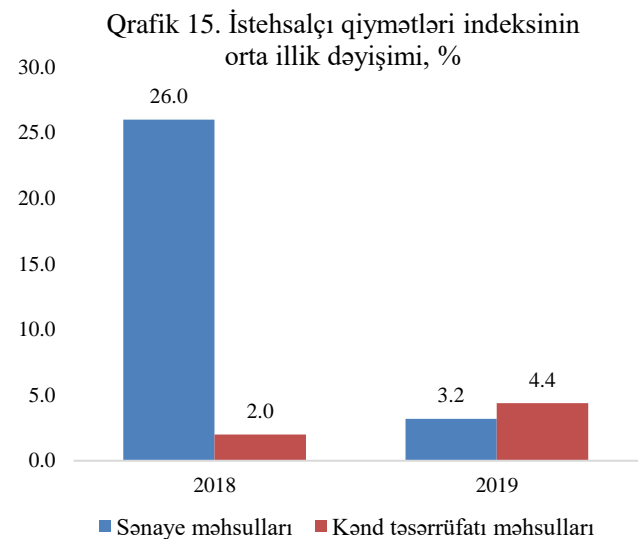
Yenilənmiş proqnozlar göstərir ki, mövcud makroiqtisadi meyillərin davam etməsi halında 2020-ci ildə inflyasiya hədəf intervalında ($4\pm 2\%$) qalacaqdır.

İstehsalçı qiymətləri indeksi. DSK-nın məlumatlarına əsasən ölkə daxilində istehsal olunan bütün mal və xidmətlərin qiymət dəyişməsinə əks etdirən ÜDM deflyatoru 0.2 % artmışdır.

İstehsalçı qiymətləri indeksi kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə daha çox dəyişmişdir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətlərində 4.4 %-lik artım müşahidə olunmuşdur. Eyni dövrdə qiymətlər heyvandarlıq məhsulları üzrə 3.3%, bitkiçilik məhsulları üzrə isə 5.4% artmışdır. Bununla yanaşı, meşə təsərrüfatı məhsulları üzrə istehsalçı qiymətləri 0.6%, balıq və sair balıqçılıq məhsulları üzrə isə 2.9% artmışdır.

Ötən ilə nəzərən sənaye məhsullarının istehsalçı qiymətləri indeksi 3.2% artmışdır. Qiymət dəyişimi daha çox emal sənayesi (6.9% artım) ilə bağlı olmuşdur.

Emal sənayesi üzrə ən çox bahalaşma bütün məmulatlarının istehsalı (31.4%), velosipedlərin istehsalı (26.3%) və tikinti materialları (17.8%) üzrə müşahidə edilmişdir.

Mənbə: DSK

2019-cu ildə nəqliyyat xidmətlərinin qiymətləri 0.8% azalmışdır. Nəqliyyatda yükdaşıma xidmətlərinin qiyməti 1.1% azalmış, sərnişin daşıma xidmətlərinin qiyməti isə 1.2% artmışdır. Bununla yanaşı, poçt və kuryer xidmətlərinin

qiyməti 0.1% artmış, rabitə xidmətlərinin qiyməti isə dəyişməmişdir.

III. PUL VƏ MƏZƏNNƏ SİYASƏTİ

3.1. Valyuta bazarı və manatın məzənnəsi

2019-cu ildə manatın xarici valyutalara nəzərən məzənnəsi valyuta bazarında tələb-təklif nisbəti və tədiyə balansındakı meyillərə uyğun olaraq formalaşmışdır.

İqtisadi subyektlərin xarici iqtisadi əməliyyatlarının dinamikası hesabat ilində valyuta bazarında əməliyyatların həcmi müəyyənləşdirən başlıca amil olmuşdur.

İl ərzində qeyri-nağd valyuta bazarında aparılmış əməliyyatların həcmi ötən ilə nəzərən 9.4% artaraq 27.8 mlrd. ABŞ dollar ekvivalentində ⁷ olmuşdur. Qeyri-nağd valyuta bazarında əməliyyatların 82.8%-i ABŞ dollarında, 17.2%-i digər valyutalarda aparılmışdır.

Qeyri-nağd valyuta əməliyyatlarının 33.7%-i banklararası valyuta bazarında (BVB), 66.3%-i isə bankdaxili valyuta bazarında (BDVB) reallaşdırılmışdır.

Hesabat ilində BVB-də əməliyyatların 96%-i ABŞ dollarında, 3.7%-i avroda, 0.3%-i isə digər valyutalarda aparılmışdır. BVB-də valyuta əməliyyatları üzrə dövriyyə əsasən “Bloomberg” platformasında aparılan əməliyyatlar hesabına formalaşmışdır.

BDVB-də valyuta əməliyyatlarının həcmi 18.4 mlrd. dollar ekvivalentində olmuşdur ki, bunun da 76.2%-ni ABŞ dolları ilə əməliyyatlar təşkil etmişdir. BDVB-də valyuta əməliyyatlarının 91.3%-i hüquqi şəxslərlə aparılan valyuta əməliyyatlarının payına düşür.

Banklar tərəfindən nağd xarici valyutanın alqı-satqısı üzrə aparılmış əməliyyatların həcmi ötən ilə nəzərən 17.7% azalaraq hesabat dövründə 5.7 mlrd. ABŞ dolları ekvivalentində olmuşdur. Bunun 4.5 mlrd. dollarını və ya 78.9%-ni ABŞ dolları ilə aparılmış əməliyyatlar təşkil etmişdir.

İl ərzində Mərkəzi Bankda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft

⁷ ABŞ dolları, Avro, İngilis funt sterlinqi, Rus rublu ilə əməliyyatlar daxil olmaqla

Fondunun (ARDNF) valyuta satışlarının həyata keçirilməsi üzrə hərracların təşkili davam etdirilmişdir. Valyuta hərracları həftədə iki dəfə keçirilmiş, hər bir hərracın parametrləri haqqında məlumatlar hərrac başlamazdan əvvəl “Bloomberg” terminalı vasitəsilə bazar iştirakçılarına elan edilmişdir. 2019-cu ildə Mərkəzi Bankda ümumilikdə 101 valyuta hərracı keçirilmişdir.

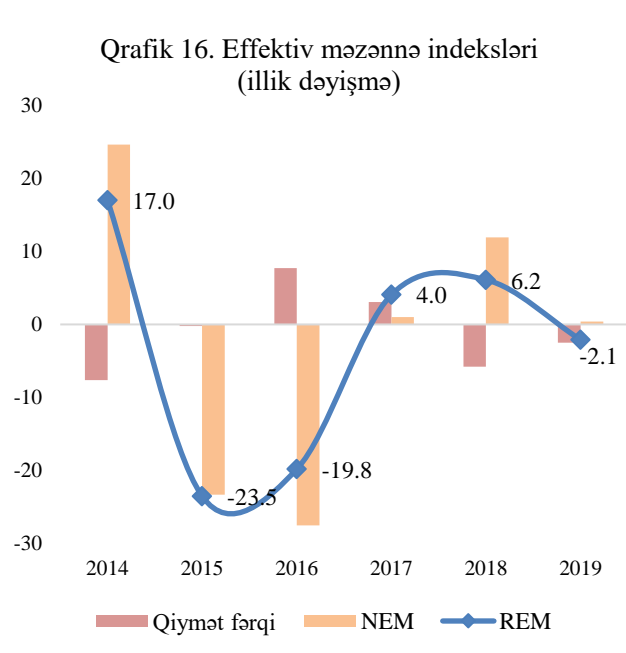
2019-cu ildə manatın ABŞ dollarına nəzərən rəsmi məzənnəsi banklararası əqdlər üzrə orta məzənnə (“Bloomberg” platformasında hərraclar və hərracdan kənar əməliyyatlar nəzərə alınmaqla) əsasında müəyyən edilmişdir.

İl ərzində manatın ABŞ dollarına qarşı orta günlük rəsmi məzənnəsi 1.7 manat təşkil etmişdir. Banklar tərəfindən müəyyən edilən xarici valyutanın alış-satış məzənnələri dəyişkənlik nümayiş etdirsə də rəsmi məzənnəyə yaxın olmuşdur. İl ərzində kommərsiya banklarının orta hesabla günlük alış məzənnəsi 1.6978, satış məzənnəsi isə 1.7022 manat təşkil etmişdir. Rəsmi məzənnə ilə kommərsiya banklarının orta

günlük alış və satış məzənnələri arasında fərq 0.1% (0.0022 manat) olmuşdur.

Hesabat ilində manat türk lirəsinə qarşı 11%, avroya qarşı 2.2%, gürcü larisinə qarşı 6.8% bahalaşmışdır. Eyni zamanda milli valyuta Ukrayna qrivnasına qarşı 15.7%, Rusiya rubluna qarşı 11.8%, yapon yeninə qarşı 1.4% ucuzlaşmışdır.

İkitərəfli məzənnələrin dinamikası çoxtərəfli məzənnənin dinamikasına da təsir göstərmişdir. İl ərzində manatın qeyri-neft ümumi ticarət çəkili nominal effektiv məzənnəsi 0.4% bahalaşmış, real effektiv məzənnəsi isə 2.1% ucuzlaşmışdır. Real effektiv məzənnənin ucuzlaşması Azərbaycanda inflyasiyanın ticarət tərəfdaşı olan ölkələr üzrə orta inflyasiyadan əhəmiyyətli az olması ilə izah edilir.

Mənbə: AMB

Qeyd edək ki, 2014-cü ilin sonundan bəri REM 33.6% ucuzlaşmışdır ki, bu da qeyri neft-qaz sektorunun rəqabət qabiliyyətinə müsbət təsir göstərir.

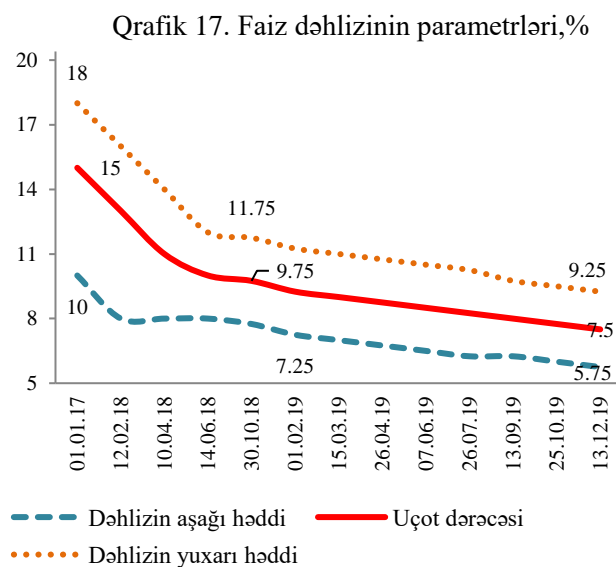
3.2. Pul siyasəti alətləri

2019-cu ildə pul siyasəti alətləri faktiki inflyasiyanın hədəf diapazonunun mərkəzindən aşağıda olması və bank sistemində izafi likvidlik nəzərə alınmaqla tətbiq edilmişdir.

İl ərzində Mərkəzi Bank makroiqtisadi meyilləri, yenilənmiş proqnozları, habelə daxili və xarici riskləri nəzərə almaqla özünün likvidlik əməliyyatları üzrə faiz dəhlizinin parametrlərinə zəruri düzəlişlər etmişdir. Mərkəzi Bankın İdarə Heyəti 2019-cu ildə faiz dəhlizinin parametrlərini 8 dəfə müzakirə etmişdir. Uçot dərəcəsinin mərhələlərlə 9.75%-dən 7.5%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddinin 11.75%-dən 9.25%-ə, aşağı həddinin isə 7.75%-dən 5.75%-ə endirilməsi barədə qərarlar qəbul edilmişdir.

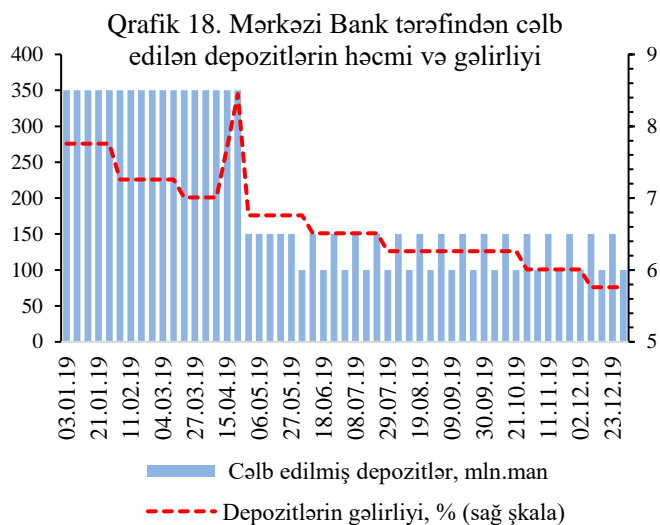
2019-cu ildə iqtisadiyyatın pula tələbinin təmin edilməsi və likvidliyin effektiv idarə olunması məqsədilə Mərkəzi Bank müxtəlif müddətli bazar əməliyyatlarını aktiv saxlamışdır. İl ərzində kredit aktivliyinin nisbətən

yüksəlməsinə baxmayaraq bank sistemində iri həcmli likvidlik profisiti qalmaqda davam etmişdir. Bu da Mərkəzi Bankın həyata keçirdiyi sterilizasiya əməliyyatlarına yüksək tələbi şərtləndirmişdir.

Mənbə: AMB

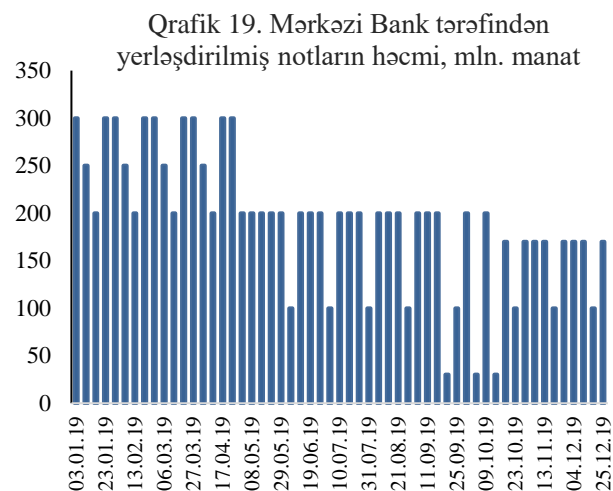
Hesabat ilində Mərkəzi Bank milli valyutada sərbəst vəsaitlərin cəlb olunması üzrə 53 depozit hərracı keçirmişdir. Depozit əməliyyatları vasitəsilə vəsaitlər 14 gün müddətinə cəlb edilmişdir. İlin sonuna depozit əməliyyatları ilə cəlb edilmiş vəsaitlərin qalığı 250 mln. manat təşkil etmişdir.

Mənbə: AMB

Depozit əməliyyatları ilə yanaşı, Mərkəzi bank 2019-cu ildə notların yerləşdirilməsi üzrə 55 hərrac keçirmişdir. Bunlardan 51-də 28 günlük notlar yerləşdirilmişdir. Mərkəzi Bank 2019-cu ilin sentyabr ayından etibarən izafi likvidliyin sterilizasiya imkanlarının artırılması və gəlirlilik əyrisinin qısamüddətli dövrünü əhatə edən hissəsində faizlərin formalaşmasını dəstəkləmək məqsədilə dövriyyəyə daha uzunmüddətli (84 gün, 168 gün, 252 gün) notların buraxılmasına başlamışdır. 2019-cu ildə 4 uzunmüddətli not hərracı keçirilmişdir ki, bununla da 120 mln. manat cəlb edilmişdir. Ümumilikdə ilin sonuna qısamüddətli notlar vasitəsilə

sterilizasiyanın toplam qalığı 700 mln. manat təşkil etmişdir.

Mənbə: AMB

2019-cu ildə keçirilən depozit hərraclarında tələb təklifi 3.6 dəfə, not hərraclarında isə 3.2 dəfə üstələmişdir. Bu göstəricilər bank sistemində izafi likvidliyin yüksək olaraq qaldığını göstərir. Bu şəraitdə 2019-cu ildə depozit əməliyyatları və notların yerləşdirilməsi üzrə faiz dərəcələri faiz dəhlizinin aşağı həddinə yaxın səviyyədə formalaşmışdır.

Depozit və qısamüddətli notların yerləşdirilməsi üzrə əməliyyatlar izafi pul təklifinin sterilizasiyası ilə yanaşı pul bazarının inkişafı, bununla da pul siyasəti üzrə əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsinə, banklararası

bazarın inkişaf etdirilməsinə müsbət təsir göstərir.

Mərkəzi Bankın sterilizasiya alətləri üzrə gəlirlik pul bazarının vacib representativ göstəricisinə çevrilməklə digər maliyyə alətləri üzrə faiz dərəcələrinin səviyyəsinin formalaşmasına təsir göstərməkdədir. Eyni zamanda Mərkəzi Bankın emissiya etdiyi qısamüddətli notlar REPO bazarında təminat qismində fəal istifadə olunmaqdadır.

2019-cü ildə məcburi ehtiyat normaları dəyişməz saxlanılmışdır. Məcburi ehtiyat normalarının ortalama mexanizmi əsasında tətbiqi davam etmişdir ki, bu da banklara likvidliyin çevik idarə edilməsinə müsbət təsir göstərən amillərdən biri olmuşdur. Aparılmış monitorinqlərin nəticələrinə əsasən 2019-cü ilin bütün aylarında bankların Mərkəzi Bankdakı müxbir hesablarının toplam qalıqları dövr üçün məcburi ehtiyat kimi saxlanmalı cəmi vəsaitlərin həcmi əhəmiyyətli üstələmişdir.

3.3. Pul təklifi

2019-cu ildə pul təklifinin genişlənməsi monetar şəraitin neytrala yaxınlaşdırılmasında mühüm rol oynamışdır.

İl ərzində manatla pul bazası 27.3% artmış və dövrün sonuna 12.2 mlrd. manat təşkil etmişdir. Pul bazasının artımında xalis xarici aktivlərin (XXA) payı 26.3%, xalis daxili aktivlərin (XDA) payı isə 73.7% təşkil etmişdir.

İl ərzində manatla pul bazasının struktur elementi olan dövriyyədəki nağd pulun həcmi 24.4%, manatla müxbir hesabların qalığı isə 49.2% artmışdır.

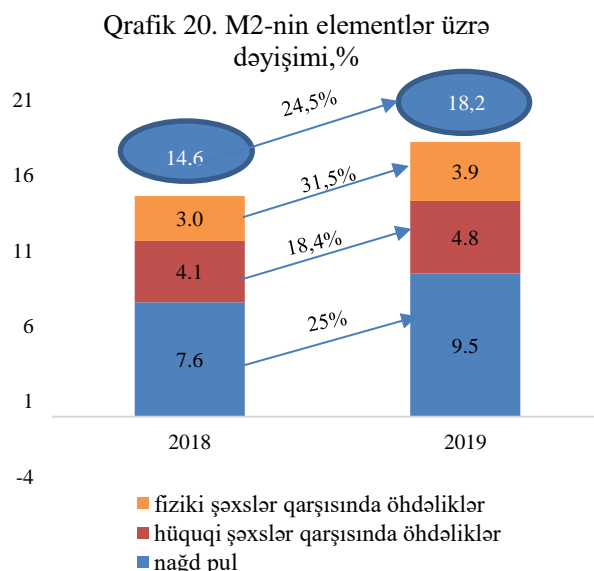
2019-cu ildə manatla geniş pul kütləsi (M2) 24.5% artmış və dövrün sonuna 18.2 mlrd. manat təşkil etmişdir. M2 üzrə monetizasiya⁸ göstəricisi ötən illə müqayisədə 4 faiz bəndi yüksəlmişdir.

Cədvəl 4. Pul aqreqləri, mlrd. manat

	01.01.19	01.01.20	Artım tempi, %
M0	7.6	9.5	25
M1	12.3	15.4	25.4
M2	14.6	18.2	24.5
M3	24.1	28.9	20

Mənbə: AMB

Manatla pul kütləsinin (M2) strukturunda nağd pul kütləsi, fiziki şəxslərin əmanətləri və hüquqi şəxslərin depozitləri⁹ fərqli dinamika nümayiş etdirmişlər.

Mənbə: AMB

⁸ Pul kütləsinin ÜDM-ə nisbəti

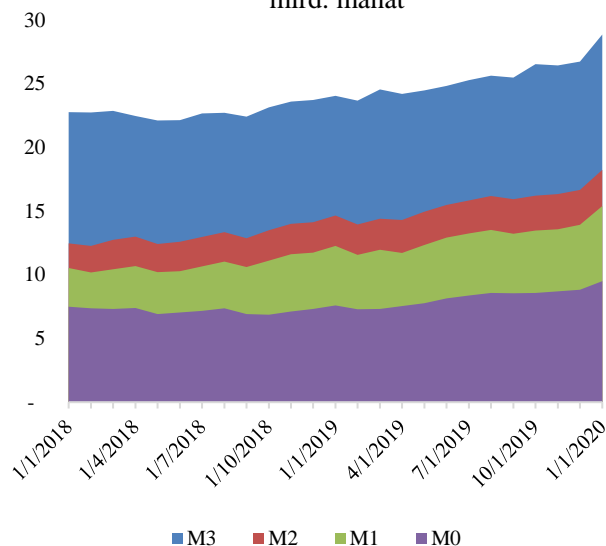
⁹ BVF-nin Monetar və Maliyyə Statistika metodologiyasına uyğun olaraq götürülmüşdür.

İl ərzində nağd pul kütləsi 25%, hüquqi şəxslərin manatla depozitləri 18.4%, fiziki şəxslərin manatla əmanətləri isə 31.5% artmışdır.

İl ərzində geniş mənada pul kütləsinin tərkibinə daxil olan manatla tələb olunanadək əmanət və depozitlər 26.2%, müddətli əmanət və depozitlər isə 19.9% (M2-də xüsusi çəkisi 15.6%) artmışdır.

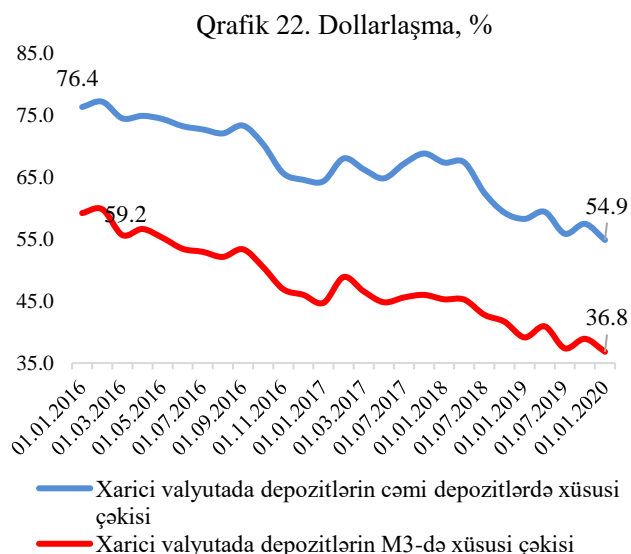
2019-cu ildə geniş pul kütləsi (M3) 20% artmış və dövrün sonuna 28.9 mlrd. manat təşkil etmişdir. M3 üzrə monetizasiya göstəricisi ötən illə müqayisədə 5 faiz bəndi yüksəlmişdir.

Qrafik 21. Pul aqreqlarının dinamikası, mlrd. manat

Mənbə: AMB

2019-cu ildə bank depozitlərinin dollarlaşma səviyyəsində azalma meyili davam etmişdir. Belə ki, il ərzində milli valyutada əmanət və depozitlər 24.1%, xarici valyutada isə 12.9% artmışdır. Xarici valyutada əmanət və depozitlərin M3 pul aqreqlərində xüsusi çəkisi 2018-ci ilin sonunda 39.1% olduğu halda, 2019-cu ilin sonuna 36.8%-ə enmişdir. Xarici valyutada əmanət və depozitlərin cəmi əmanət və depozitlərdə xüsusi çəkisi 2018-ci ilin sonunda 57.2%-dən 2019-cu ilin sonuna 54.9%-ə enmişdir.

Mənbə: AMB

Bank sektoru üzrə dollarlaşmanın azalması hüquqi və fiziki şəxslər üzrə fərqli dinamika nümayiş etdirmişdir. Belə ki, hüquqi şəxslərin depozitlərinin dollarlaşma səviyyəsi ötən ildəki 66.4%-dən 65.6%-ə azalmışdır. Fiziki şəxslərin əmanətlərində xarici valyutanın payı 2019-cu ilin əvvəlindəki 62.5%-dən ilin sonunda 52.2%-ə düşmüşdür.

İstifadə olunmuş qrafik və cədvəllər

Qrafiklər

Qrafik 1	İƏİT ölkələrində qabaqlayıcı iqtisadi aktivlik indeksləri -----	6
Qrafik 2	Əmtəə qiymətləri indeksi -----	8
Qrafik 3	Dünya neft bazarı -----	9
Qrafik 4	Ticarət balansı -----	11
Qrafik 5	Ticarət dövriyyəsində əsas ölkələr -----	11
Qrafik 6	2019-cu ildə bəzi məhsullar üzrə ixracın dəyişimi -----	12
Qrafik 7	2019-cu ildə bəzi məhsullar üzrə idxalın dəyişimi -----	13
Qrafik 8	İstehlak bazarında satışların həcmnin dəyişməsi -----	15
Qrafik 9	Əlavə dəyərin sektorlar üzrə bölgüsü -----	18
Qrafik 10	2019-cu ildə sahələr üzrə yaradılan əlavə dəyərin artımı -----	19
Qrafik 11	İqtisadi fəal əhalinin sayı -----	20
Qrafik 12	12 aylıq inflasiya -----	21
Qrafik 13	İllik inflyasiyanın komponentləri -----	22
Qrafik 14	İnflasiyanın miqyası -----	22
Qrafik 15	İstehsalçı qiymətləri indeksinin orta illik dəyişimi -----	23
Qrafik 16	Effektiv məzənnə indeksləri -----	27
Qrafik 17	Faiz dəhlizinin parametrləri -----	28
Qrafik 18	Mərkəzi Bank tərəfindən cəlb edilən depozitlərin həcmi və gəlirliyi -----	29
Qrafik 19	Mərkəzi Bank tərəfindən yerləşdirilmiş notların həcmi -----	29
Qrafik 20	M2-nin elementlər üzrə dəyişimi -----	31
Qrafik 21	Pul aqreqlarının dinamikası -----	32
Qrafik 22	Dollarlaşma -----	33

Cədvəllər

Cədvəl 1	İqtisadi artım proqnozları -----	10
Cədvəl 2	Ticarət şəbəkələrində xərc istiqamətlərinin payı -----	16
Cədvəl 3	İnvestisiya mənbələri -----	17
Cədvəl 4	Pul aqreqləri -----	31

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı

Tel.: (+99412) 493 11 22

<http://www.cbar.az>

Ünvan: AZ1014, Bakı, R.Behbudov küçəsi, 90